

terna kan ana att det verkligen har hänt något, förutsatt att vi accepterar att tro?» (169 f.). Själv antyder Kieffer sin närhet till det senare (Pannenbergska) alternativet och menar att avgörandet är förknippat med en människas «livsinställning»: den som tror att Gud finns och uppenbarar sig i Jesus ser i texterna om hans uppståndelse spår av Guds reella handlande, medan den icketroende inte kan se något annat där än mänskliga fabrikationer. «Uppståndelsen är ett motsägelens tecken: Liv för den som kan se livet i detta tecken; ett intetsägande påstående för den som inte har något levande förhållande till Jesus» (171).

Förf. formulerar här inte bara sitt nyktra medvetande om vetenskapens gränser, utan också något av sitt credo: både anslutningen till Jesu etik (se 85–87) och accepterandet av att han uppstod och lever blir meningsfulla och möjliga enbart inom trons lärjungarelation till Jesus. Kanske man kunde uttrycka Kieffers hållning så, att vetenskapligt arbete på de bibliska texterna är viktigt och meningsfullt i sig, men att det inte svarar på människans djupaste existentiella frågor, även om det bidrar till att öppna oss för dem. Därför förtjänar det att göras — och att göras väl, som i denna bok.

Bengt Holmberg

John K. Riches: *Conflicting Mythologies: Identity Formation in the Gospels of Mark and Matthew. Studies of the New Testament and its World. 363 sid. T&T Clark, Edinburgh 2000.*

Vår tid är en tid av sökande. Lämnad är den epok där «De Betrodda» skänkte människorna de färdiga svarsrens trygghet. De nu levande är befriade till, eller prisgivna åt egna reflektioner kring tillvaron och Gud. Teologisk och annan identitet skapas lokalt och alltmer isolerat; tidigare universalteologiska stödmurar förmår inte bära de många frågornas tyngd. Det postmoderna upproret mot den illusoriska visshet som sedan länge präglade de allmängiltiga idéerna om hur livet skall förstås tycks ta sig såväl existentiella som teologiska och akademiska uttryck. Sökandet efter nya former för livstolkning och identitet förekommer överallt i samhället. Kristenheten är involverad i denna utveckling och tänkare inom olika specialområden bidrar med sina perspektiv. Som nytestamentlig exeget kan man ta akademien i anspråk och tjäna människorna i deras sökande.

Den brittiske exegeten John Riches (JR) tänkte på liknande sätt när han för några år sedan i Lesotho skrev de första utkasterna till sin bok om identitetsformation bland tidiga jesustroende grupper. JR valde att studera två nytestamentliga texter, Mk. och Mt., i

syfte att bidra med nya perspektiv åt kristna som idag söker sin identitet i en värld stadd i ständig förändring. Det blir under läsningens gång tydligt att inte bara det förgångna informerar det nutida, utan också att det nutida ger tolkningsperspektiv åt det som varit. JR har författat en bok som kan generera nya läsningar av de antika texterna, måhända också föra oss närmare en förståelse av den tid som flytt. I teologiska sammanhang kan den fungera som en nyttig vaccination mot alltför syntetiserande tolkningsmodeller. Många gånger är det dock traditionella och en smula förutsägbara texttolkningar som görs, bokens spännande titel till trots.

Efter ett inledande kapitel som bl.a. visar på släktskap och heliga platser («kinship and sacred space») som avgörande faktorer för skapande av identitet i antiken använder JR 46 sidor åt att presentera judisk identitet kring Medelhavet under 1:a århundradet e.v.t. Därefter tilldelas Mk. och Mt. vars tre kapitel innan resultaten ses samman under rubriken Nya världar och nya identiteter.

I kapitlet om judisk identitet tar JR sin utgångspunkt i Martin de Boers upptäckt av två divergerande åskådningar i apokalyptiken avseende ondskans problem: dels den kosmisk dualistiska (t.ex. 1 Henok 1–36), dels den forensiska (t.ex. 4 Esra; 2 Baruk). Den förstnämnda tänker sig en strid mellan kosmiska andevärldar som inverkar på händelserna på jorden. Enligt detta synsätt är människan driven av krafter hon inte själv kan kontrollera. Den forensiska uppfattningen däremot utkräver fullt ansvar av människan.

Dessa två grundläggande åskådningar utgör bas för JR när han utvärderar de för identitetsskapandet viktiga motiven släktskap och helig geografi. Så kan han dra slutsatsen att släktskapet med Abraham och det därtill hörande förbundstecknet omskärelsen omförhandlas i bl.a. Qumran på så sätt att dessa motiv är otillräckliga som identitetsmarkörer. Det krävs mer än så för att tillhöra de utvalda. Detta förklaras av att texterna representerar grupper som befinner sig i utkanterna av det vi benämner judendom.

När det gäller Landet resulterar den kosmiska synen på ondskans problem i ett nedtonande av gränsdragningen mellan heligt och profant: *hela* jorden är i onda maktets våld.

Dessa konklusioner för JR vidare till Mk. och Mt. i syfte att undersöka om och i så fall hur dessa texter modifierar mer traditionella judiska gränsdragningar. Föga förvånande ges besked om att modifieringar är förhanden och att dessa gör «kristendomen» unik i förhållande till «judendomen». Notera här skiftningen i terminologi. Trots att JR inledningsvis betonat att de första jesustroende var del av den mångfacetterade judiska världen frammanas nu bilden av två distinkta religioner. «Judendomen» är plötsligt en

monolit som ställs mot de jesustroende. Borta är den historiska insikten att vi vid denna tid har att göra med en mångfald judiska rörelser, varav de jesustroende grupperna var en. Detta är ett återkommande drag i JR's bok, som möjligen visar på ett glapp mellan redovisade utgångspunkter och grundläggande trosuppfattningar hos författaren.

Till detta kommer att flera av texttolkningarna följer traditionellt kristna mönster där <det judiska> tonas ned till förmån för i sammanhanget anakronistiska kristna trossatser. Kanske det blir särskilt tydligt i tolkningen av Mt., då denna text så påtagligt hör hemma i en judisk kontext. Obekymrat kan JR här ställa <kyrkan> mot <Israel>, utan att det i texten finns belägg för en dylik polarisering, varken vad gäller termer eller i sak. På samma sätt närmast bortförklarar den i Mt. uttryckta föreställningen om Jerusalem som helig stad i diskussionen av Mt. 27:53 (t.ex. s. 239). Sådana läsningar passar alltför väl in i den kristna teologi som kom att utvecklas efter det att evangelierna författats och skilts från sina ursprungliga kontexter.

Behållningen av denna bok ligger främst i JR's visande på förekomsten av de två divergerande apokalyptiska åskådningarna inom ett och samma dokument, både vad gäller Mk. och Mt. (därav bokens huvudtitel). Denna insikt för med sig en rad implikationer, inte minst för hur vi ser på antika författares sätt att sammanställa texter. Teologer varnas också för att i de nytestamentliga texterna leta efter vattentäta system där allt styrs av en övergripande princip.

Det förefaller som om identitet och identitetsformation bland Jesu tidigaste efterföljare inte stod och föll med den trygghetsskapande följdriktighetens upprätthållande. Kanske en av de mer intressanta frågorna att ställa efter avslutad läsning är vad som istället utgjorde den bas utifrån vilken dessa människor avgjorde sig för en viss livsåskådning, och hur identitet skapades i samspelet mellan text, grupp och samhälle. Det är en intressant fråga för historikern och exegeten. Och det är en intressant fråga för den (post)moderna teologin.

Anders Runesson

Mats Aldén: Samvete och samvetsfrihet. En analys av samvetskonflikter i det svenska samhället och av begreppen samvete och samvetsfrihet. 213 sid. Lund Studies in Ethics and Theology 11, Lund 2002.

Mats Aldén behandlar i sin avhandling ett par för etiken mycket centralt frågor: vad skall vi förstå med begreppet «samvete» och hur skall det omgivande samhället förhålla sig till individer som på grund av samvetsbetänkligheter inte kan följa vissa av de lagar

eller andra regler som råder i ett visst sammanhang? Genom sitt klara och tydliga språk och avsaknad av onödigt teknisk jargong är avhandlingen tillgänglig för en bred läsekrets.

I den första delen ges en fyllig beskrivning av fyra konkreta exempel på samvetskonflikter i det svenska samhället under 1900-talet. Här behandlas först värnpliktsvägran och därefter vissa studenters vägran att delta i sådana obligatoriska moment i utbildningen som innebär konflikt med deras samvete. Det handlar t.ex. om studenter som utbildar sig till barnmorska och har betänkligheter mot att sätta in spiral, eftersom detta uppfattas som en otillbörlig abortmetod. Sedan kommer författaren in på tillämpningar från det kyrkliga och teologiska området. Det gäller dels den konflikt som var föranledd av att prästers vigselplikt enligt dåvarande lagstiftning stod i konflikt med vissa prästers uppfattning att det är orätt att viga fränskilda. Det sista tillämpningsområdet avser samvetsbetänkligheterna bland vissa präster när det gäller att samarbeta med kvinnliga präster. I fokus ligger den s.k. samvetsklausul som godkändes av Kyrkomötet 1958.

Efter denna genomgång diskuterar Aldén hur begreppet «samvete» kan förstås. Med utgångspunkt i den enskilda människan ställs frågan vad det innebär att vara utrustad med ett samvete. Även frågor kring varför vi bör rätta oss efter samvetet och samvetets uppkomst hos den enskilda människan diskuteras. Detta görs med hjälp av ett antal teologer, filosofer och psykologer. Inledningsvis redogörs för en traditionell katolsk uppfattning med hjälp av den amerikanske teologen Germain Grisez, som förknippar samvetet med en universell moralisk lag som är nedlagd i människan genom skapelsen. Som representant för en konservativ luthersk syn används den svenske teologen Josef Imberg. Imberg betonar att människans naturliga moralinstinkt är förmörkad av synden och att hon därför är beroende av Guds uppenbarelse i Bibeln för att kunna ta ställning i moraliska frågor. Därefter diskuteras en socialpsykologisk samvetsteori hos den svenske filosofen Sven Wärmlund som tar sin utgångspunkt i psykoanalytisk teoribildning och tolkar samvetet i termer av krav ifrån omgivningen som internaliseras. Även filosoferna Hannah Arendt och C.D. Broad samt psykologen Gordon Allport diskuteras.

I avhandlingens slutkapitel förflyttas perspektivet från den enskilda människan och hennes samvete till det samhälle och de organisationer som hon ingår i. Den fråga som nu ställs är hur samhället eller t.ex. kyrkan skall hantera sådana konflikter där dess eget regelverk innebär krav som är oförenliga med enskilda människors samvete. Olika argument för att tillåta samvetsfrihet diskuteras. Aldéns grundläggande uppfattning är att ett samhälle eller en organi-